

Sjømannsminner eller minner om sjøfolk? -sjømannssuvenirer i et vitenskapshistorisk perspektiv

Anne Tove Austbø

Det er lenge siden sjømannssuvenirer har vært viet særlig oppmerksomhet i norske museer. Likevel er dette et kjent begrep i museumssammenheng. Slike gjenstander finnes både i samlingene til mange av de eldste norske bymuseene, og i de fleste sjøfartsmuseer i Europa. Det spesielle med disse samlingene er at de har en svært lang historie som museumsgjenstander - så lang at mange av dem representerer et annet syn på vitenskapelighet enn det vi har i dag. Dermed har gjenstandene mistet den statusen de en gang hadde som viktige museumsobjekter, og betraktes nå nærmest som ren kuriosa.

Ved Museum Stavanger finnes gjenstander som gjerne omtales som "sjøfolks medbragte gjenstander" eller sjømannssuvenirer, både i de kulturhistoriske, naturhistoriske og sjøfartshistoriske samlingene. Flesteparten av dem kom til Stavanger like etter museets etablering i 1877, og kan dermed følges helt tilbake til starten på byens museumshistorie. Samlingen ved Stavanger maritime museum ble påbegynt ca. 50 år senere, etter at museet ble etablert i 1926. Det finnes imidlertid forbindelseslinjer mellom gjenstandene i de ulike avdelingene, både knyttet til opphavssted, givere og museumshistorie.

Her presenteres bakgrunnen for hvorfor disse samlingene ble skapt, henholdsvis på slutten av 1800-tallet og i mellomkrigstiden. I begge perioder bidro sjømannssuvenirene til å bygge samlinger i museer som var i støpeskjeen som institusjoner. Gjenstandene ble imidlertid tatt imot og forstått på forskjellig vis i museet – de ble presentert som uttrykk for temmelig ulike historier, bestemt ut fra hvilket samfunnsoppdrag og syn på vitenskapelighet som de to museene representerte. Derfor presenteres også vitenskapssynet som lå til grunn for innsamlingen i de to periodene, og en refleksjon over hva som skjer med samlinger som tilsynelatende ikke lengre svarer på dagens forskningsspørsmål. I bunn ligger spørsmålet om hvordan museene skal forholde seg til sin egen historie.¹ Til sist foreligger en katalog over Stavanger maritime museums samling av 55 gjenstander som går under betegnelsen «sjømannssuvenirer».²

Sjømannssuvenirer ved Stavanger maritime museum.
Foto: MUST/Anne Tove Austbø

Hvorfor studere museenes gamle samlinger?

Essensen i museenes virksomhet har vært å skape samlinger av gjenstander. Det ligger både i begrunnelsen som vitenskapelig institusjon og i museets samfunnsoppgave at det skal drive dokumentasjon, forskning og formidling innen sine definerte fagområder. Museets viktigste funksjoner er å fortolke og formidle mennesker historier og forhold til verden gjennom sine samlinger.³

Innsamlingen foregår ideelt sett systematisk, etter vitenskapelige kriterier og faglige prioriteringer. Gjenstandene som velges ut blir typologisert innenfor de ulike museumsfagenes spesifikke metodikk og problemstillinger, og blir i prinsippet ivaretatt for all ettertid. Samlingene blir en integrert del av institusjonens historie. Over tid vil samlingene utvikles og akkumuleres, og dermed legge grunnlag for museenes videre forskning og formidling. Slik reflekterer museenes samlinger institusjonens vitenskapelige historie, og dermed også det samfunnet som det har vært - og er - en del av. Museene favner dermed både om fortid og nåtid, og lager rom for å sammenstille fortidens kunnskap med vår egen.

Over tid har typiske museumsfag som arkeologi, kulturhistorie, kunsthistorie, historie, og ulike naturfag (zoologi, geologi, botanikk) blitt stadig mer spesialiserte. Disse endringene reflekteres i museet, både når det gjelder hvilket materiale som samles, hvordan samlinger oppfattes og klassifiseres, hvilke forskningsspørsmål som stilles, og til sist formidles til publikum. Her finnes et mulig paradoks for museet: I og med at det ligger i museenes natur både å samle, og dernest ta vare på samlingene sine for ettertiden, vil museene etter hvert akkumulere samlinger som ble innhentet som svar på fortidens spørsmål. For at disse skal ha en verdi for fremtiden vil derfor museets begrunnelse for innsamling, kvalitet på dokumentasjon og forståelse av kontekst, være helt sentral.

Den franske filosofen og idehistorikeren Michael Foucault har vært kritisk til museenes virksomhet som vitenskapelige institusjoner, særlig oppfatningen av at vitenskap er nøytral eller objektiv. Han har påpekt at all vitenskap er kulturbetinget, også museenes klassifikasjon.⁴ Den britiske filosofen Beth Lord har studert museenes vitenskapshistorie gjennom Foucaults begreper. Hun slår fast at museets virksomhet dypest sett ikke dreier seg om gjenstander, men om hvordan museet setter begreper og fortolker gjenstandene:

“What every museum displays, in one form or other, is the difference in interpretation. Interpretation is the relation between things and the words used to describe them, and this relation always involves a gap. Museums need not contain artefacts and need not contain text: sometimes interpretation is implecit and hidden. But without interpretation, without representing a relation between things and conseptual structures, an institution is not a museum, but a storehouse.”⁵

Fra Museum Stavangers magasin - gjenstander fra Melanesia som tilhører den etnografiske samlingen til Kulturhistorisk avdeling.
Foto: MUST/Anne Tove Austbø

Den norske idehistorikeren Anne Eriksen følger opp med å vise hvordan museets begreper gir mening til hvordan gjenstander forstås og fortolkes, og at denne forståelsen endres over tid.⁶ Med andre ord – forståelsen av museumsgjenstanders betydning og verdi er ikke konstant. Dypest sett er det i forholdet mellom museum og publikum at gjenstandenes betydning blir definert. Denne betydningen vil endre seg etter hvert som museum, samfunn og vitenskap utvikler og endrer seg. Hver generasjon påvirker og former den sannhet som museet formidler om sin samling gjennom nye faglige perspektiv og forskningsresultater. Dette er museenes vitenskapshistorie og vitenskaps-teori.

Kriteriene for hvordan museer samler varierer imidlertid. Museene er fylt med alle slags ulike typer gjenstander, ofte samlet og systematisert etter karakteristika som for eksempel materialer, typer eller emner.⁷ Lenge var positivismen – en vitenskapsteori som oppstod på begynnelsen av 1800-tallet – styrende for innsamlingen, både i natur- og kulturhistoriske museer. Her vektlegges viktigheten av systematisk innsamling av data og systematisk utforskning av disse som grunnleggende for all erkjennelse.⁸

I de kulturhistoriske museene står dokumentasjon av forandring, variasjon og kontinuitet i menneskenes livsvilkår sentralt. Noen gjenstander blir ivaretatt som unike klenodier vurdert utfra sin kvalitet, mens andre kan være samlet etter kriterier som regional tilknytning eller sin særskilte historie. Et annet utvalgs-kriterium kan være representativitet – med andre ord at gjenstanden er svært typisk for sitt slag. Gjenstander med stor historisk verdi eller symbolverdi har også gjerne blitt innlemmet i museumssamlinger som representanter for en felles kulturarv som må sikres for all fremtid. Begreper som «autentisitet» og «original» er sentrale. I dagens museumsarbeid er også begrepene «mangfold» og «kulturell pluralisme» viktige føringer for samlings-politikk.⁹ Kunstmuseene har vokst ut fra en tradisjon som i høy grad er basert på middelalderens kunstsyn der kirken var oppdragsgivere og utøverne ble betraktet som håndverkere, via fyrstesamlingene hvor kunst og naturalia ble sammenstillet, til 1800-tallets offentlige museumsinstitusjoner som satte seg som mål å utdanne allmenheten og prege tidens smaks-kultur: Utvalgs-kriterier ble knyttet til en etablert kanon (en målestokk for høy kvalitet), og til et marked. Billedkunstens historie og aktuelle uttrykk, estetiske og erkjennelsesmessige dimensjoner har stått sentralt i kunstmuseenes innsamling, og gjenstandene har gjerne vært sortert etter en genremessig eller kronologisk

orden.¹¹ Museer med en naturvitenskapelig forankring har hovedsakelig samlet med en positivistisk innfallsvinkel. I dag arbeider disse museene gjerne for å belyse naturens diversitet, dens utvikling, miljørelaterte spørsmål og samspillet mellom menneske og natur.

I tillegg til de fysiske gjenstandene som museene tradisjonelt har bygd samlingene sine på, er også immateriell kunnskap i ferd med å innlemmes i samlingene på tvers av de tradisjonelle faggrensene. Eksempler er håndverkstradisjoner, minnekultur, film, digital kunst, databaser og andre former for kunnskap og uttrykk som formidles muntlig eller via praksis, digitalt eller gjennom film, foto, intervju osv.

Hvordan etablerte museumssamlinger vil betraktes i framtiden er imidlertid ikke gitt – samfunnets og museenes holdninger til hva som er interessant museumsmateriale forandrer seg over tid. Om gjenstandene ikke er godt begrunnet og dokumentert da de kom inn i museet, kan de stå i fare for å miste sin vitenskapelige begrunnelse, og dermed bli definert som irrelevante for framtidens museumsvirksomhet. Da er risikoen stor for at de til slutt havner i museumsmagasinetes mørkeste kroker. Gjenstander som ikke aktualiseres gjennom nye faglige innfallsvinkler risikerer en dag å framstå som uforståelige eller irrelevante. Det vil være katastrofalt for institusjoner som har vitenskap som sin eksistensbegrunnelse.

For museene er det derfor viktig å ha et aktivt forhold til egen fortid, og å ha en grunnleggende forståelse av hvilke faglige kriterier og forståelsesrammer som lå til grunn for museets eldre samlinger og praksis. Samtidig må museene være aktpågivende og kritiske til hvilken forståelse man selv opererer med i dagens innsamlingsvirksomhet. Museet speiler sin tid og reflekterer gjeldende vitenskapshistoriske – og teoretisk normer. I denne diskusjonen blir sjømannsuvenirenes vitenskapshistorie interessant og aktuell; Hvordan ble disse gjenstandene forstått da de kom til museet, og hva har skjedd etter hvert som tiden har gått og forståelsen av museenes rolle har endret seg?

Museumssamlinger – fra kuriosa til vitenskap

Sjømannsuvenirene knytter an til museenes eldste historie som vitenskapelige institusjoner, helt tilbake til renessansen. Framstillinger av museumsinstitusjonens historie starter gjerne med de europeiske fyrstehusenes Wunderkammer eller raritetssamlinger, preget av kunnskapsidealer som virker fremmede for dagens mennesker. Anne Eriksen har vist hvilket kunnskapssyn som lå til grunn for opprettelsen av 1600-tallets privatsamlinger, og hvordan de forholdt seg til viktige diskusjoner i sin tids kunnskapsdebatter. Kuriøse gjenstander ble regnet som:

”..eksempler på mangfoldet og variasjonen i det menneskeskapte og i naturen. De viser hvilke merkverdige ting som finnes til i verden, samtidig som de ved sin merkverdighet anskueliggjør eksistensens og kunnskapens grenser – og truer med å sprengte dem! På denne måten er raritetene helt sentrale for det encyklopediske kunnskapsprosjektet som renessansens samlinger var en del av: De var forsøk på å skape universell kunnskap om verden.”¹²

Da museene oppstod var universalsamlingene med andre ord viktige i kartleggingen av bredden i den menneskelige kunnskap, og av naturens mangfoldighet og variasjon. Alt hang i sammen med alt, og universet bestod av synlige og usynlige sammenhenger. Under 1700-tallets opplysningstid gikk den gamle verdensoppfatningen i oppløsning, og ble erstattet av et verdensbilde hvor mennesket og fornuften ble satt i sentrum. Naturens lovmessighet ble studieobjektet. Herfra utviklet mange av dagens moderne museumsfag seg. Man dyrket typologisering, kategorisering og systematisering av den nyvunne kunnskapen. I 1800-tallets universalmuseer ble disse idealene utviklet og videreført i målsetningen om å bygge opp museene som offentlige, allmenntilgjengelige institusjoner med velordnede eksemplarsamlinger. Museene ble dannelsesinstitusjoner som skulle bidra til å øke allmennhetens kunnskaper og forståelse av verden.¹³ Forenklet kan man si at prinsippet var å samle ett eksemplar av alt som finnes i verden, for dermed å kunne forstå verden gjennom disse gjenstandene.

Ser vi bort fra Trondheim som etablerte Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab så tidlig som på midten av 1700-tallet, ser vi at de norske kystbyene fikk sine første museer i løpet av 1800-tallet: I Oslo fikk det nyetablerte uni-

versitetet en oldsakssamling i 1823, Bergen Museum ble opprettet i 1825, så kom Kristiansand i 1828 og Arendal i 1832. Stavanger Museum kom temmelig seint, i 1877, tre år etter at Tromsø Museum var etablert.¹⁴ Alle var det vi i dag kaller universalmuseer, med målsetning om å samle gjenstander fra hele verden. Stavanger Museums formålsparagraf viser tydelig hvilke prioriteringer stiftelseskomiteen hadde for den tidlige gjenstandsinnsamlingen:

Ole Worm (dansk lege og arkeolog 1588-1655) bygde opp et av Nordens første museer, Museum Wormianum. Samlingene bestod hovedsakelig av gjenstander fra mineral-, plante- og dyreriket, men også antikvariske gjenstander, kunstgjenstander og etnografika.
Illustrasjon: Wikicommons.com

”Foreningens formål er at tilvebringe en Samling av Gjenstande av ethnografisk og naturhistorisk Interesse samt av Oldsager, Mynter o.s.v. for med Tiden at faa i stand et ordnet Museum for Stavanger By.”¹⁵

Det etnografiske materialet ble satt først. På mange måter markerer formålsparagrafen at det delvis var andre fagområder som var utgangspunktet for museets virksomhet, enn de som er dominerende i dag. Arkeologien og kulturhistorien som kom til å prege museets virksomhet på 1900-tallet, må vel regnes inn under benevnelsen ”Oldsager, Mynter o.s.v.”¹⁶ Ser vi nærmere på gjenstandene som ble samlet, viser det seg at av de 347 etnografiske gjenstandene som var kommet inn fram til 1889, var 69 fra norske bygder. Museumsstifterne opererte altså med en forståelse av at etnografi også innbefattet lokal og nasjonal folkekultur. Men det var materiale fra utlandet som dominerte samlingen, og gjenstandene som kom inn var for en stor del basert på gaver og bestillinger sendt med skipper og sjøfolk.¹⁷ Kunnskapsidealet var i samsvar med andre museer i samtiden: målet var å bygge systematiske eksemplarsamlinger for å kunne vise en bredest mulig representasjon av verden i en institusjon som var åpen for offentligheten og et nysgjerrig publikum.¹⁸ Naturhistorien stod imidlertid sentralt helt fra Stavanger Museums etablering, og er blitt videreført fram til i dag. Også ved denne avdelingen var idealene for vitenskap annerledes enn i dag, og også her ble det langt stor vekt på å få fram en samling av eksotiske eksemplarer fra fjerne verdensdeler til glede for stavangerpublikummet.

Første byggetrinn av Stavanger Museums hovedbygning ble ferdigstilt i 1893. I de nye salene ble tomme montre fylt av naturhistorisk og etnografisk materiale fra fjerne strøk. De etnografiske gjenstandene ble utstilt etter geografisk opphavssted, og presentert som uttrykk for menneskenes levemåte og kultur i de respektive opprinnelsesland.

Dette århundret var tiden for de store oppdagelsene, hvor de siste hvite flekkene på verdenskartet ble fargelagt etter hvert som sjøfolk, misjonærer, oppdagelsesreisende og vitenskapsfolk rapporterte tilbake til den ”Gamle verden” i Europa om sine funn. De tidlige museumsamlingene reflekterer dermed viktige kulturelle strømninger på 1800-tallet: oppdagelser, kolonitid, utforskning av fremmede kulturer og framveksten av den moderne naturvitenskapen. Norske sjøfolk bidro til denne oppdagerkulturen ved å samle etno-

grafisk, kulturhistorisk og naturhistorisk materiale fra fjerne verdensdeler.¹⁹

I dag ser vi at disse samlingene og utstillingene på mange måter reflekterer en vestlig kulturforståelse. Europeisk kultur stod i sentrum av verdensbildet, og vestlige samfunn ble framhevet ved å bli satt i kontrast av det fremmedartede og «eksotiske».

Antananarivo, Madagaskar ca 1896: Ågot Kjeldseth, misjonær på Madagaskar 1896 - 1907. Lærerinne ved fru Borchgrevinks pikeasyl i Tananarive 1896 - 1898. Kjeldseth poserer for fotografen i en madagassisk bærestol (filanjana) med gassiske bærere. I forgrunnen et sirlig rosebed i europeisk hagestil. Fotograf ukjent. Foto: Misjonsarkivet - Misjonshøgskolen.

Norsk shipping var inne i en langvarig oppgangstid, og stavangerskuter pløyde alle verdens hav. I 1870-årene var mellom 4000 og 5000 stavangerfolk sysselsatt som sjøfolk, det vil si nesten hver tredje yrkesaktive person i byen.²⁰ Mer enn halvparten var riktignok engasjert i Nordsjø- og Østersjøfart, men flere hundre skuter deltok også i internasjonal trampfart, bemannet med sjøfolk fra Stavanger.

Stavanger Museum visste å benytte seg av sjøfolkene som en ressurs for å bygge opp en museumssamling. Sjøfolkene - gjerne kapteiner og skipsoffiserer - ble utstyrt med bestillingslister over gjenstander som man ønsket å vise fram i den nye museumsbygningen. Gjennom flere tiår brakte de med seg etnografiske, zoologiske og botaniske gjenstander som afrikanske masker

Stavangerfolk i langfart: Mannskapet om bord i barken «Arcturus» i Buzzeltown, Australia circa 1895-1900. Kaptein J. Thysnæs (med tropehjelm) sitter i midten. Ellers er følgende navn oppgitt uten rekkefølge: Førstestyrmann Julius Jonasen, andrestyrmann Henrik Henriksen, seilmaker Teodor Halvorsen, tømmermann Ingvald Knudsen, matrosene Guttorm Holgersen og Torger Olsen, lettmatros Gustav Eliassen, jungmennene Elias Holm, Enok Hodne og Christian Osmundsen, dekksguttene Edvin Hansen og Ludvig Wesnes og stuert P. Johannesen. Foto: MUST/Stavanger maritime museum

og figurer, peruansk keramikk, husgeråd fra Madagaskar, pilkogger fra Amazonasjungelen, masker og kroppssmykker fra Melanesia, og utstyr som hadde tilhørt japanske samuraikrigere. I de første årene etter museets etablering kom det inn cirka 100 gjenstandsnummer årlig.²¹

Vi må gå ut fra at interessen for hva sjøfolkene brakte med seg hjem var stor i Stavanger. De ble en viktig ressurs for museet i innsamlingsarbeidet, og bidro til at samlingen av gjenstander fra hele verden økte jevnt og trutt. Museets kataloger reflekterer fartsområder i Afrika, Asia og Oceania hvor stavangerskuter fant et marked. Også misjonærer deltok i denne innsamlingen, og områdene i verden hvor misjonærer uteksaminert fra Misjonshøgskolen virket, er godt representert i samlingene.²²

Et museum for etnografi i Stavanger varte imidlertid bare noen knappe tiår. Ved inngangen til 1900-tallet kom et skifte i de norske museenes interesseområder. Man ble mer opptatt av den nære, lokale historien, og som en konsekvens fikk de fleste av kystbyenes museer en mer kulturhistorisk orientering. Bakteppet var folkemuseumstanken som oppstod i 1890-årene, og som spredte seg i takt med de nasjonale strømninger som ledet fram mot løsrivelsen fra Sverige i 1905. Denne tanken bidro til at museene flyttet interessen over til dokumentasjon og representasjon av vår egen, lokale identitet.

Helt i tråd med dette, ble virksomheten ved Stavanger Museum i de første tiårene av 1900-tallet hovedsakelig konsentrert om zoologi og arkeologi, og etter hvert nyere tids kulturhistorie.²³ Rogalands natur og historie ble museets viktigste ansvarsområde. Oldtidssaker hadde stått i fokus i de fleste kystmuseene fra etableringen. Nå ble også gjenstander fra bondekulturen viktige i by- og regionmuseenes innsamling.²⁴ I Stavanger ble endringen markert i 1908, da museet ansatte egen konservator for kulturhistorie. Nye samlinger ble bygd: en omfattende bygdesamling med husgeråd og bruksgjenstander fra Rogalandsbygdene, en bysamling med møbler og kunsthåndverk, en kirkesamling med gjenstander fra middelalder, renessanse og barokk, en tekstilsamling med blant annet folkedrakter, og dessuten samlinger av ovner, jordbruksredskaper og håndverksredskaper fra vår egen region.²⁵

Etnografien ble med andre ord erstattet med interesse for lokal historie og kulturarv. På landsbasis ble denne interessen videreført gjennom framveksten

Motiv malt på innsiden av lokket på sjømannskisten til Herman Jørgensen, Stavanger: En seilskute ankommer en palmeøy, hvor en liten innfødt står i sjøkanten og vinker. Tilhører Stavanger maritime museum. Foto: MUST/Stavanger maritime museum.

6a-h: Visittkortsamling: Fra Stavanger Museums første etnografiske samling. Utvalgte motiv fra en samling fotografier av urinnvånere fra flere kontinenter. Visittkortene er kjøpt i utlandet av sjøfolk fra Stavanger og donert til museet i 1890-årene. Stempler og påskrift på baksiden forteller museumshistorie.

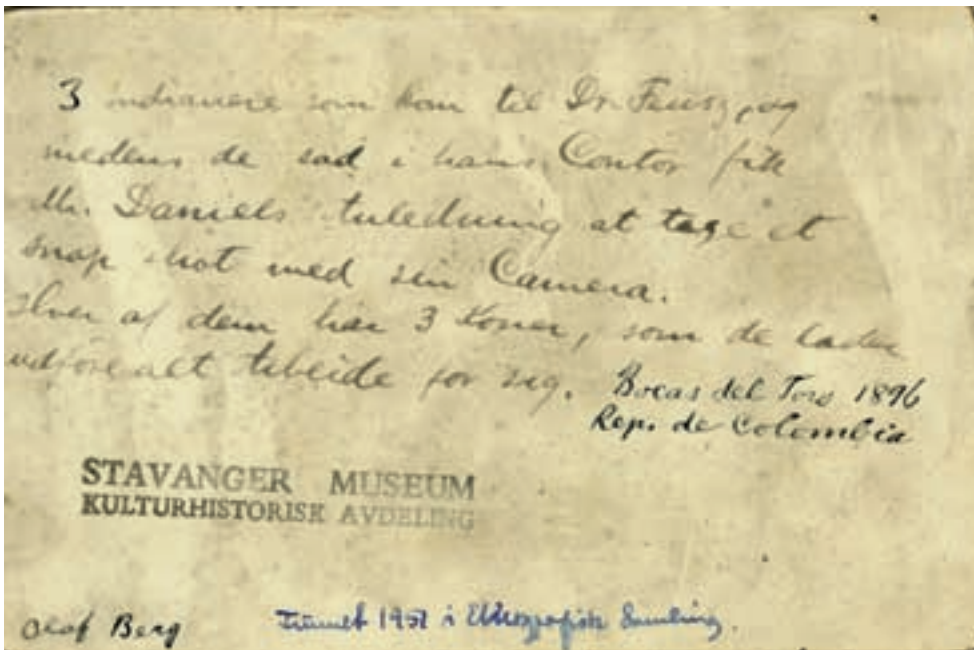
Fra venstre: Øverst et portrett av en urinnvåner fra Australia. Under: Opplysninger på baksiden viser at fotoet er tatt i Adelaide av en lokal fotograf og gitt i gave til Stavanger Museum av Captein Reinertsen.

I midten: Øverst et håndkolorert foto av en pike i tradisjonell kinesisk drakt. Under: Fotografens stempel viser at bildet er tatt i Hong Kong.

Til høyre: Øverst et fotografi fra Zulu av prinsesse Unukowenda. Under: På baksiden er oppført navn og sted.

Denne side: Øverst tre menn fra Barca del Toro, Colombia. Under: Tekst på baksiden: «3 Indianere som kom til Doktor Feurz, og medens de sad i hans Contor fikk Mr Daniels Anledning at tage et snap shot med sin Camera. Hver av dem har 3 Koner, som de lader Udføre alt arbejde for sig. Bocas de Toro 1896.» Kortet er en gave til Stavanger Museum fra Olof Berg, og har en senere anmerkning om at det er funnet i den etnografiske samlingen i 1951.

Foto: MUST/Kulturhistorisk avdeling

Stavanger Museums oldsakssamling ca 1900-1920 med utstilling av Vistegutten. De etnografiske utstillingene som hadde preget museet i etableringsfasen, ble i 1915 pakket ned og plassert i magasinene.
Foto: Arkeologisk museum/uis.

Først til Stavanger Museums 75-års jubileum i 1952 ble den etnografiske samlingen pakket ut og vist på ny, denne gang i en midlertidig utstilling hvor gjenstandene ble betraktet som primitiv kunst.²⁷ I 1995 ble den etnografiske samlingen igjen pakket ut og montert som en del av museets byhistoriske utstilling - som fortsatt står. Her blir samlingen presentert i lys av Stavangers historie som en internasjonalt rettet by.

Hva er sjømannssuvenirer?

For folk flest er begrepet sjømannssuvenirer trolig ikke så vanskelig å forstå – det ligger i ordet at dette er gjenstander som sjøfolk har tatt med seg hjem fra sine reiser som minner eller gaver. I mange kysthjem har slike suvenirer prydet kommoder og peishyller. Gjenstandene har dermed hatt et personlig aspekt. De har vært et bindeledd mellom familien hjemme og sjøfolkene som

seilte langt til havs. Det ga nok også en viss prestisje til sjøfolkene å kunne vise fram fremmedartete gjenstander fra eksotiske farvann og fortelle noen spennende historier.

Den norske etnologen Erling Eriksen har gitt en flott beskrivelse av gjenstandene i sjømannshjemmet:

Herman Berserik, 'Objects on shelf in the artist's studio' 1984.
Collection Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam, inv. 2008.0553.

Adolph Heinrich Hansen, 1919. Fanøkvinde (Fru Mette Toft) skrivende ved et chatol. Foto: M/S Museet for Søfart.

Kommoden i ein sjømannsheim var sjølve eventyret. I skuffen låg silkesjal og kjolety. Florida-vatn og perlepung. Og oppå kommoden stod minna i rad, gåver frå sjømenn med mange år til sjøs. Her stod skrinet med det rare i. Det eine med det rare utanpå, sniglehus og skjel, nålepute og skutebilete. Det andre med det rare inni, i dei vakraste fargar og mønster og med dei manande orda: ”Forget me not”.²⁸

I en museumssammenheng kan sjømannssuvenirer som begrep være vanskeligere å gripe, både fordi det favner så vidt, og fordi gjenstandene har blitt betraktet med ulikt perspektiv i ulike museumssammenhenger. Det er ikke en konsistent kategori som finnes i museenes katalogiseringssystemer, den har ingen klar definisjon og er lite omtalt i faglitteraturen.

Likevel har de fleste sjøfartsmuseene i Europa slike samlinger. Også eldre kulturhistoriske og naturhistoriske museer opererer med dette begrepet. Mange av gjenstandene er de samme som finnes i sjøfartsmuseenes sam-

Haikjeft innlevert av en sjømannsfamilie til Museum
Stavanger - Naturhistorisk avdeling.

Foto: MUST/Anne Tove Austbø

linger. I en naturhistorisk samling kan dette være gjenstander som en hai-kjeft, et slangeskinn eller en annen gjenstand som har blitt oppfattet som eksotisk, fascinerende, kanskje farlig, men oftest uten noen opplysninger knyttet til dem – knapt en artsbestemmelse eller opprinnelsesland. Hovedmålsettingen med innsamlingen kan synes å ha vært å stille ut eksotiske arter fra fjern og nær.²⁹ I kulturhistoriske museer finner vi gjerne kultgjenstander, våpen, klær eller hverdagsredskaper, også samlet med henblikk på vise fram det fremmedartede. Tingene omtales ofte som etnogafika - altså gjenstander fra andre folkeslags kulturer – eller kuriosa.

Den danske etnologen Henning Henningsen har utarbeidet en oversikt over denne gjenstandsgruppen og har innenfor hovedkategoriene ”Praktiske bruksgjenstander” og ”Dekorative pynteting” listet følgende gjenstandstyper som kan defineres som sjømannssuvenirer: Etnografika, botanisk og zoologisk kuriosa, fødevarer, stoffer og bekledning, stein og mineraler, møbler og husgeråd, fliser og fajanser, nips og leketøy, bilder, utskjæringer i hvalrosstann og antikviteter. I tillegg nevner han gjenstander som kan regnes som turismens masseproduserte suvenirer.³⁰ Samlet sett er det faglig bredde til å dekke et vidt spekter av både kultur- og naturhistoriske gjenstander.

Betegnelsen eksisterer altså som et reelt begrep i museumspraksis, selv om det ikke fanges i en konsistent museumstypologi. Det er et internasjonalt fenomen. Slike samlinger framstår som temmelig like fra ett museum til et annet, som en tilsynelatende tilfeldig sammensetning av gjenstander. I motsetning til mange andre typer gjenstander som museene samler, er det vanskelig å utvikle en typologi eller kronologi som kan passe for gjenstandsgruppen. Derfor kan disse samlingene framstå som noe uforklarlige som museumsgjenstander i dag.

Når vi leter i museenes samlinger landet rundt, finner vi mange tilsynelatende obskure gjenstander som omtales som «sjøfolks hjembrakte gjenstander»: Marinemuseet i Horten – som i dag er en del av Forsvarsmuseet - har trolig den eldste og mest velbevarte av slike samlinger i Norge. Museet ble etablert i 1853 på grunnlag av en samling gjenstander som kommandørkaptein C. F. Klinck donerte.³¹

Her finnes gjenstander som man kunne forvente i et marinemuseum, som for eksempel skipshuggerter og krutthorn. I tillegg finnes også kuriosa som

museumsnummer 470: ”To mumieføtter”, 464: ”En forstenet daddel fra en forstenet skog ved Kairo”, nr 466: ”Sten fra Muhamet Alis grav”, nr 518: ”Et stykke av omhenget på Voltaires seng, forært av godseier Løwenskjold til kom. kapt Klinck i 1825” og nr 467: ”Eske med sand fra valplassen ved pyramidene (Napoleons felttog)”.³² Denne samlingen er presentert på museets nettsider under betegnelsen «etnografika». Teksten er illustrerende for hvordan mange museer oppfatter slike samlinger i dag:

Mumieføtter fra kaptein Klincks samling.
Foto: Forsvarsmuseet/Marinemuseet i Horten

«Allerede ved gavebrevet til museets grunnlegger C. F. Klinck utgjorde etnografiske gjenstander en vesentlig del av samlingen. Gjenstandene er rariteter fra landene rundt Middelhavet og fra fjerne Østen som er hentet hjem til Norge av ulike marineoffiserer under ulike tokt med norske fartøy, men like mye fra vernepliktige eller permitterte marineoffiserer, som har gjort tjeneste i andre land. Gjenstandene er således dels vitnesbyrd om norske marineoffiserers "globalitet" og de er dels et stykke museumshistorie som beriker publikums opplevelse av museet. (...) Mange av gjenstandene er først og fremst rariteter uten at de i seg selv har spesielt stor kulturhistorisk verdi. En del av gjenstandene antas å være både økonomisk og kulturhistorisk verdifulle».³³

Kommentaren oppsummerer på en god måte museenes håndtering og holdning til denne type gjenstander i dag: De tilhører et foreldet syn på hva som er interessante museumsgjenstander, men de representerer en del av museets historie som man ønsker å ivareta.

Museum Stavangers kulturhistoriske avdelings etnografiske samling er betydelig større, og har et mer enhetlig preg enn den sjøfartshistoriske samlingen. Det ligger også en større faglig ambisjon bak denne samlingen, enn hva Klinck hadde da han noen år tidligere tok med seg sine gjenstander hjem fra Middelhavslandene. Er dette dermed en samling som kan gi svar på spørsmål som er relevante for forskere i dag, eller er dette også en stor samling med "sjøfolks medbrakte gjenstander" eller kuriosita? Spørsmålet får stå ubesvart til samlingen en gang i framtiden kan få en systematisk gjennomgang. Det er imidlertid klart at museums katalogene i liten grad gir svar på spørsmål om gjenstandenes opphav eller betydning. Her leser vi spredte kommentarer knyttet til enkeltgjenstander av typen: "Forgiftede piler fra Amazonas", "Armbånd af Siv, taget af Armen paa en Kanomand", og "Fjærprydelse taget fra en Høvding", men ingen utdypende opplysninger. Grunnen til at vi ikke vet noe mer, er at museet ikke sikret denne informasjonen da gjenstandene kom inn – den ble ikke betraktet som viktig i museet.

Sjømannssuvenirene til Stavanger maritime museum

I de første tiårene av 1900-tallet ble det i flere norske kystbyer opprettet sjøfartsmuseer som hadde til formål å dokumentere den norske sjøfartens historie.³⁴ Stavanger sjøfartsmuseum ble opprettet i 1926 av Stavanger Rederiforening, Stavanger Museum og Stavanger Søemandsforening.³⁵ Museets formålsparagraf anga retning for innsamlingsvirksomheten:

Museets formål er å "Ivareta den materielle del av skipsfartshistorien, saasom skibsmodeller, skibsutstyr, skibstegninger, skibsdekorasjoner, billeder m.m."(..) "Stavangers sjøfart i svundne dager med dertil knyttede binæring".." og for i fremtiden (...) føre disse frem til den moderne skipsfarts stilling og vise dens betydning i nutiden for Stavanger distrikt og by."³⁶

Scenografisk framstilling fra den etnografiske utstillingen i Stavanger Museum av hvordan innsamlingen av etnografisk materiale foregikk i Melanesia på slutten av 1800-tallet. Utstillingen ble produsert i 1995. Foto: Terje Tveit.

Skipportrett av «Protector» av Stavanger (STS 00568).
Foto: MUST/Stavanger maritime museum

ildsjelene i museets medlemsforening stadig var i kontakt med Stavangers to store skipsopphoggingsfirma for å hente gjenstander fra utrangerte seilskip som gikk til destruksjon. Dette var i samsvar med tidsånden: lokale aviser hadde jevnlig rapportering om historien til hver eneste seilskute som var under dekonstruksjon, gjerne under overskriften "Sic transit gloria mundi" – slik forgår verdens storhet.³⁷ I denne sammenheng er det nok ikke bare de store skipene som forgikk, men også etter hvert det romantiske minnet om de hvite seil og "sjøens hvite svaner".³⁸

Sjømannssuvenirene nevnes ikke som gjenstandsgruppe i formålsparagrafen, men ble altså likevel innlemmet i det nye museet. Samlingen består av porselen og stentøy, etnografisk materiale, naturhistoriske gjenstander, tek-

Målsetningen var med andre ord å redde restene etter fortidig storhetstid og bringe minnet om den inn i fremtiden. Museet hadde dermed en klar nasjonsbyggende intensjon – målet var å framheve skipsfartens historie og betydning for regionen. Underforstått ville museet dermed også bidra til å befeste skipsfarten plass i nasjonal sammenheng.

Gjenstandsprotokollene og korrespondansearkivet fra de første årene viser at

Halvmodeller fra Stavanger Støberi & Dok:
Foto. Andreas Kleiberg/MUST

Stavanger sjøfartsmuseums første utstilling, 1927. Skipsportretter og skipsmodeller dominerer utstillingen. Foto: MUST/Stavanger maritime museum

suvenirer er tatt med. Men i gjenstandskatalogen finnes gjenstander fra andre kontinenter og eksotiske steder, samlet av norske sjøfolk som reiste i utenriksfart flere tiår tidligere. Selv om sjømannssuvenirene ikke fikk en framtreddende plass i museets første utstilling, ble de innlemmet i det nye museets samlinger. Sjøfolkene og deres familier fortsatte altså å gi suvenirer i gave til museer slik de hadde gjort siden 1870-årene, men nå til det nyopprettede sjøfartsmuseet. Og sjøfartsmuseet aksepterte donasjonene.

Gjenstandene som kom inn passer godt inn i Henningsens oversikt over sjøfolkenes hjembragte gjenstander. Den best dokumenterte gjenstandsgruppen, som kanskje oftest identifiseres som typiske sjømannssuvenirer fra Nordsjøområdet, er britisk stentøy fra Staffordshire, West-Midland i England. Særlig peker de karakteristiske hundeparene seg ut som symbol på 1800-

stiler og annen kuriosita som sjøfolk og deres familier har donert. Samlingen kom utelukkende til museet som gaver.

Stavanger sjøfartsmuseum åpnet sin første utstilling like før jul i 1927, ett år etter at medlemsforeningen ble stiftet. Av katalogens 608 gjenstandsnummer ser vi at skipsportretter, skipsmodeller og navigasjonsutstyr dominerer utstillingen.³⁹ Ingen gjenstander som kan defineres inn i betegnelsen sjømanns-

tallets maritime kultur (ST-S.05031-A og ST-S.05031-B). Stentøysfigurene var utsmykket med store, uttrykksfulle øyne og ble plassert på hedersplass i kysthjem over hele Nord-Europa.

Fat, punsjboller, skåler og kopper med påmalte skutemalerier og vers som priser skipets hell og sjømannens skjebne, er nesten like høyt rangert, (se for eksempel ST-S.05032).⁴⁰ Motivene er typiske for Victoriatidens sentimentale, populærkulturelle og masseproduserte framstilling av sjømannen.

Andre gjenstander er mer obskure og kommer fra fjernere kontinenter: Her finnes for eksempel en flaske med tang fra Sargassohavet (ST-S 05796).³⁴ Tangen er lagt på sprit og gitt i gave til museet av en sjømann som selv fisket opp denne lille prøven av sjøgress som flyter rundt i overflaten i dette havområdet. Gjenstanden er utvilsomt et minne om sjømannen, kanskje om et særskilt skip eller reise, og om den Vest-Atlantiske handelssjøfarten generelt. Den er en minnegave, autentisk og sjelden. Den er også et botanisk eksemplar fra en særegen biotop, ikke uten interesse for et naturhistorisk museum.

Det samme kan sies om andre gjenstander i denne samlingen: koraller, konkylier, kalebasser og en hel del annet zoologisk og botanisk materiale som har funnet veien inn i magasinet. Men heller ikke disse gjenstandene er registret

Staffordshire-stentøy eller « Wally Dugs » (ST-S.05032). Slike hundepar var svært populær pynt i Victoriatiden. Sjøfolk kjøpte gjerne figurene i England og tok dem med hjem til kyststuer i hele Nordsjøområdet. Foto: MUST/ Stavanger maritime museum.

Tang fra Sargassohavet. (Museumsnummer STS.07162).
Foto: MUST/ Stavanger maritime museum

med opplysninger om givers forhold til gjenstandene, eller personlige beretninger av noe slag. De ble stående som et slags kollektivt vitnemål om at sjøfolk hadde reist hele verden rundt og tatt med seg kuriøse gjenstander. Museumssamlingen likner på tilsvarende samlinger i andre sjøfartsmuseer. Som regel stilles slike suvenirer ut enten som interiørelement i rekonstruerte sjømanns- og fiskerhjem, eller i egne montre med kuriosa i tilknytning til temaet handelssjøfart. Svært sjelden er det knyttet utfyllende opplysninger om opphavssted, kultur møter i fremmede havner eller sjømannsfamiliens forhold til gjenstandene. Museet har heller ingen fotografier som viser hvordan gjenstandene ble vist eller brukt i sjømannshjemmene.

Sammenholdes opplysninger om de etnografiske samlingene og suvenirene i den maritime avdelingen blir likheten mellom dem svært tydelig: De cirka 600 gjenstandene i den etnografiske samlingen ble donert av om lag tretti ulike givere, hvorav drøyt tjue var sjøkapteiner og resten misjonærer. Samtlige av Stavanger maritime museums cirka 60 sjømannssuvenirer er donasjoner fra sjøfolk eller deres familier, hovedsakelig innlemmet i museet 40 - 50 år senere enn det etnografiske materialet. Likheten tydeliggjøres av at enkelte gjenstander fra den etnografiske samlingen faktisk ser ut til å ha samme opphavsperson som en liten samling i den maritime avdelingen, nemlig en viss kaptein H. Rasmussen. En gjennomgang av den etnografiske samlingen viser at flere gjenstander er gitt i gave av denne H. Rasmussen i 1893. Årsberetningen nevner spesifikt at gaven bestod av "Et sjøtre (korall), et skjæl fra Gilbertøerne samt to banangrene besat med haitenner fra Marchaløerne".⁴¹

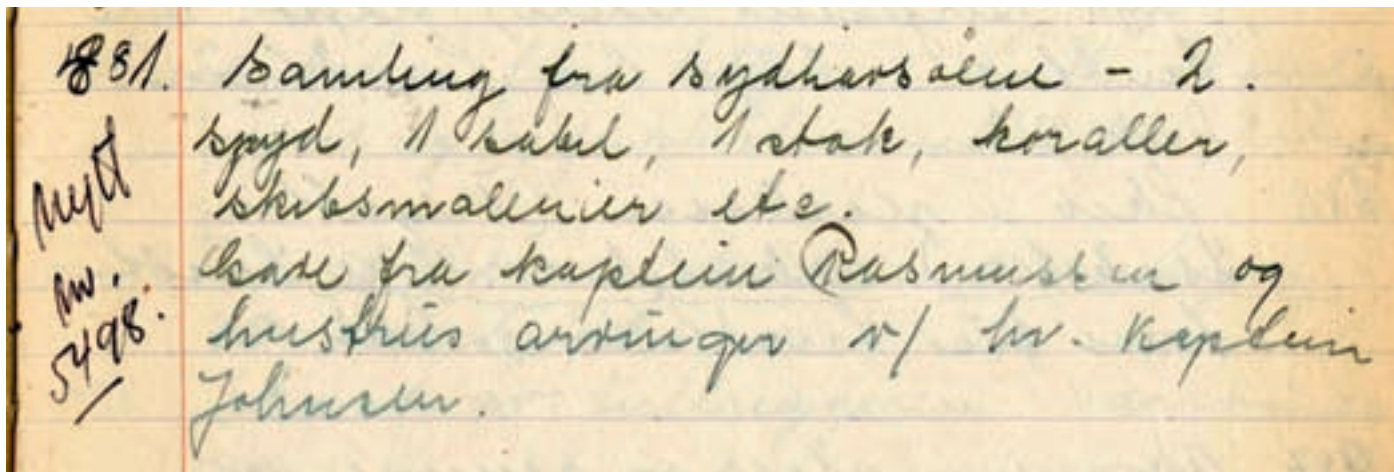
I Stavanger maritime museums samling finnes 12 tilsvarende gjenstander som har tilhørt en kaptein H. Rasmussen (ST.S.07158-A – ST.S.07158-N). Disse ble imidlertid gitt i gave til det nyopprettede museet i 1927 av en mann omtalt som kaptein Johnsen, som representerte arvingene til kaptein Rasmussen og hans hustru. Samlingen består blant annet av spyd, en sabel, koraller (sjøtre) og skipsmalerier. Vi kan forestille oss at etter at kaptein Rasmussen hadde donert en del av tingene til museet, så beholdt han en del selv - kanskje prydet de peishylle eller stue i hjemmet hans. Etter hvert som tiden gikk har trolig minnet om både seilskutetiden og kaptein Rasmussen bleknet. Da havnet dette materialet på det nyetablerte sjøfartsmuseet, trolig fordi arvingene mente at det har hørt naturlig hjemme der. På denne tiden var tilsvarende gjenstander i den etnografiske samlingen ved Stavanger Museum for lengst pakket vekk.

De to donasjonene inneholder med andre ord liknende typer gjenstander som kommer fra samme region i Melanesia, samlet i samme tidsrom. Trolig er de samlet av samme person, men altså innlemmet i ulike museer med 35 års mellomrom. Begge samlingene er registrert med samme knapphet på opplysninger om giver og gjenstandens kontekst. I begge tilfeller er gjenstandene og samlingene som de tilhører nærmest gått i glemmeboken. Likevel er de tatt imot, men med to forskjellige perspektiv på gjenstandene som museums-

Et museumsmonter med sjømannsvenner ved Sjøfartsmuseet i Gøteborg. Foto: Anne Tove Austbø

objekter. Gjenstandene som sjøfolkene donerte til Stavanger Museum i 1890-årene, ble samlet og utstilt som etnografisk materiale som skulle representere verdens mangfoldighet. I mellomkrigstiden ble tilsvarende gaver innlemmet i sjøfartsmuseums samlinger som relevante bidrag til konstitueringen av lokal sjøfartshistorie – nå var det den lokale handelssjøfartens tapte storhetstid som skulle æres. Med noen få tiårs mellomrom har gjenstandene altså blitt tilskrevet ganske forskjellig betydning.

Aksesjonskatalog - innførsel av hovednummer ST-S.05498.
Foto: MUST/Stavanger maritime museum.

Et interessant aspekt ved suvenirsamlingen til Stavanger maritime museum er at samtlige er kommet til museet som gaver fra sjøfolk eller deres familier. Gjenstandene ble donert fordi giverne har ment at de hørte til der - ikke ved en bevisst eller spesifisert innsamlingspolitikk fra museets side. Dermed tydeliggjør suvenirne hvordan museumssamlinger ikke bare formes av prioriteringene i museets egendefinerte målsetning, men også i møtet med allmennheten. I mellomkrigstiden var forestillingen om "Sydhavsøerne" fortsatt til stede i den norske befolkningen, selv om seilskutetiden var over og norsk sjøfart var inne på andre verdensmarkeder. Tatt i betraktning alle de sjøfolk som i årevis hadde arbeidet om bord på norske seilskuter i Stillehavet, kan vi anta at sjøfolkene og deres familier kjente godt til både opphavsland og gjenstandstyper. Mens sjøfolkene var borte i lange perioder, hadde gjenstandene som de tok med seg hjem prydet stuen. Flere tiår etter at suvenirne kom til Norge har nok både gamle sjøfolk og deres familier forbundet disse gjenstandene med det å være norsk sjømann i seilskutetiden. I sjøfartsmuseet fikk suvenirne en annen framstilling enn den de hadde hatt

i universalmuseet. De nyopprettede sjøfartsmuseene satte kreftene inn på å dokumentere og framstille Norges suksess som sjøfartsnasjon, og særlig 1800-tallets seilskipsfart, polarhistorie og til dels hvalfangst fikk en prominent rolle. Her passet suvenirene godt inn. I dette bildet var imidlertid sjøfartsnæringens bidrag til nasjonaløkonomien, stolthet over teknologiske framskritt, og stavangerederienes delaktighet i den norske handelssjøfarten mye viktigere enn studiet av levesettet til de kulturer som sjøfolkene kom i kontakt med. Heller ikke sjøfolkenes opplevelse av kulturmøtene er dokumentert. Forholdet mellom sjømannen og familien i land ble heller ikke viet mye oppmerksomhet. Etter hvert som museumsvirksomheten ble profesjonalisert og historikere, etnologer og andre faggrupper overtok den faglige virksomheten som venneforeningen hadde startet, skiftet også de faglige interessene over til andre tema. Suvenirene fikk stå i fred på de innerste hyllene i magasinet.

Suvenirer fra kaptein Rasmussens samling: En sjøkorall og en kalebass (ST-S.07158-F og ST-S.07158-G).
Foto: MUST/Stavanger maritime museum.

Hva skal vi bruke de gamle samlingene til?

Ved utgangen av 1800-tallet skiftet de norske kystbyenes museer faglig perspektiv og gikk fra et universelt vitenskapsideal med fokus på verden utenfor Norge, til en nasjonsbyggende funksjon. Når vi studerer museenes historie ser vi hvordan disse institusjonene har vært viktige redskap for konstruksjon av kulturelt minne og kulturell selvforståelse både nasjonalt og lokalt. Museene har tatt vare på de gjenstander og forvaltet de historier som initiativtakere og drivkrefter har ønsket å ivareta. Samtidig preges samlingene av at synet på vitenskap og museets rolle endres over tid. I dag forstår vi hvordan minner, bevissthet og identitet skapes i de historiske museenes miljø - både ved det som stilles ut og det som utelates. Hvordan museet velger ut, organiserer og presenterer kunnskap om fortiden gjennom sine samlinger og utstillinger reflekterer dermed både museets historie, og samtidens syn på historien.

Norske museer er inne i en selvreflektiv periode hvor man diskuterer og redefinerer sin rolle i møtet med de utfordringer som vår tid bærer med seg. Nye røster gjør seg gjeldende i et samfunn preget av kulturelt mangfold. Samtidig ønsker samfunnet å ivareta og feire mange av de tradisjoner og verdier som museene representerer, og å gjøre fortiden relevant for dagens mennesker. Museenes utfordring blir derfor å bygge videre på egne samlinger og videreutvikle dem.

Sjømannsvenirene har mistet sin opprinnelige kraft som representanter for den norske handelsflåtens velmaktsdager på 1800-tallet. Tiden er gått, museenes syn på verden og sin egen rolle er endret, og sammenhengen mellom gjenstandene og spørsmålene som i sin tid eventuelt ble stilt i forbindelse med innsamlingen er gått tapt. Suvenerisamlingene viser med all tydelighet at kunnskapsidealer og syn på vitenskapelighet skifter over tid, og at museene ikke er institusjoner som nøytralt frambringer og formidler objektiv sannhet. Tvert imot er de gamle kunnskapsinstitusjoner som har sin egen kulturhistorie, og som preges av samtidens syn på hva som er relevant og interessant gjenstandsmateriale. Museet som institusjon har gjennomlevd store paradigmeskifter i synet på egen rolle i samfunnet, og på hva som er god vitenskap.

I dag kan vi se på suvenirene som historisk materiale som refererer til steder, skip, sjøfolk, familiehistorie og kultur møter i fremmede havner. Gjenstandene har vært en forbindelse mellom familien hjemme og de som arbeidet på sjøen. For sjøfolkene har suvenirene vært minner om steder, mennesker og hendelser. For familiene har de vært minner om dem som var til sjøs. Hver historie har vært unik, men har samtidig inngått i den store fortellingen om Norges rolle i internasjonal skipsfart.

Porselenskopp, erkjenningsgave til kaptein C. H. Pedersen, som førte Stavanger-barken Sir Robert Peel i årene 1857-1863 (ST-S.05032).

Selv om de personlige beretningene dessverre er borte og referansene i samfunnet til seilskutetiden er i ferd med å gå i glemmeboken, har gjenstandene likevel et potensiale i museet. De kan danne utgangspunkt for å fortelle universelle historier på nye måter; historier om å reise, å møte nye kulturer, om å lengte ut eller lengte hjem, om familiers muligheter for kommunikasjon, om å vokse opp med foreldre som sjelden er hjemme, eller om å minnes. Det er opp til museet, dets ansatte og de besøkende å finne nye forståelser for gjenstander som har vært med på en lang geografisk og vitenskapshistorisk reise.

Litteratur:

- Austbø, Anne Tove 1999. *Stavanger Sjøfartsmuseum 1926 -1998*. Stavanger Museum årbok.
- Brenna, Brita 2003. Verdensutstillinger. *Å se er å lære*. I: Amundsen, Rogan, Stang (red). *Museer i fortid og nåtid*. Novus forlag, Oslo.
- Brenna, Brita et al. *Universitetsmuseenes gjøren*. Akademika forlag 2012.
- Dannevig, Birger. *Sydhavet i sol og storm*. Bibliografisk forlag. Kragerø 1976.
- Eriksen, Anne 2009. *Museum. En kulturhistorie*. Pax Forlag, Oslo.
- Eriksen, Erling 1966. *Frivakt og flaskeskip*. Årbok for Vest-Agdermuseet.
- Eriksen, Erling 1968. *Vår gamle Sjøfartskultur. En kulturhistorie*. Det Norske Samlaget Oslo.
- Foucault, Michel 1986. "Of Other Spaces," *Diacritics* 16 (Spring 1986), 22-27.
- Hamre, Harald, 2007. "Rekruttering av arbeidskraft til stavangerflåten på slutten av 1800-tallet". Stavanger Museums årbok, årgang 118 (2008).
- Henning Henningsen 1968. "Maritime kuriosita og souvenirs – sømandens hjembragte ting fra fjern og nær". Handels- og Sjøfartsmuseet på Kronborg, årbok.
- Kolltveit, Bård 1989. "Fra Skarpsno til Bygdøyenes". I: Norsk Sjøfartsmuseum gjennom 75 år – et lite tilbakeblikk. Norsk Sjøfartsmuseums årbok.
- Lexow, Jan Hendrich 1952. "Stavanger Museums etnografiske samling". I: Stavanger Museum årbok årgang (1952).
- Lord, Beth 2006. "Foucault's museum: difference, representation, and genealogy". *Museum and Society*, March 2006. 4 (1).
- Mordhorst, Camilla 2009. *Genstandsfortellinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. Museum Tusulanums Forlag. Københavns Universitet.
- Nielsen, Hilde 2007. "Til Jordens Ender. Om hvordan verden ble brakt til Norge og omvendt på etnografiske utstillinger i misjonsregi". Norsk antropologisk tidsskrift 2007, nr 3-4.
- Pedersen, Ragnar 2008. *Hedemarksmuseet i 100 år*. Stiftelsen Domkirkeodden. Hamar historielag 2008.
- Pettersen, Lauritz 1995. "Bergens Sjøfartsmuseum 75 år". I: Sjøfartshistorisk årbok.
- Rogan, Bjarne og Bugge Amundsen, Arne (red). *Samling og museum*, Oslo 2010.
- Rudolph, Wolfgang 1982. *Seefahrer-Souvenirs. Steingut, Fayence und Porzellan aus 3 Jahrhunderten*. Leipzig: Edition Leipzig.
- Shetelig, Haakon 1944. *Norske museers historie*. J. W. Cappelens forlag, Oslo.
- Thorhauge, S. og Hejlskov, A. *Museumsgrubbogen – kunsten at læse et museum*, Århus 2008.
- Worm-Müller, Jacob S. *Skibsfartsbevegelsen og farvann 1860-80*. Den norske Sjøfarts historie II, 2. del. Oslo 1950.

Aviser: Stavanger Amtstidende nr 61, 1877.

Museumsdokumenter og upubliserte samlingsoversikter:

- Nyrud, May Tove 2009. Sammenfatning av omtaler av det etnografiske materialet i Stavanger Museum årshefter/årsberetninger/årbøker – med vekt på det utenlandske materialet. Internot notat Stavanger Museum
- Plan for samlingsforvaltning 2013-2014, Museum Stavanger 2012

Noter

- [1] Denne artikkelen er en bearbejdet versjon av en mer omfattende framstilling av artikkelen «Sjøfolks medbragte gjenstander – en problematisk museums-kategori?» – publisert i Tidsskrift for Kulturhistorie 1/2012
- [2] Gjenstandene er registrert og katalogisert av Kate Newland, og publisert på Digitaltmuseum.no
- [3] Thorhauge & Larsen, 2008, s 35
- [4] Foucault 1986, s 22-27
- [5] Lord 2006, s 5
- [6] A. Eriksen 2009, s 87-88 og 117.
- [7] Thorhauge & Larsen, 2008, s 6
- [8] Op.cit. s 13
- [9] Se bl.a. Stortingsmelding 49 (2008-2009) Framtidas museum, kapittel 6: Minoriteter og kulturell mangfold
- [10] Thorhauge & Larsen, 2008, s 107
- [11] Op. cit. s. 37
- [12] A. Eriksen 2009, s 34 og 117
- [13] Mordhordst 2009, s 216
- [14] Shetelig 1944, s 88
- [15] Invitasjon, Stavanger Amtstidende nr 61, 1877
- [16] Den arkeologiske virksomheten ble skilt ut fra Stavanger Museum i 1975, da Arkeologisk museum i Stavanger ble etablert som statlig forvaltningsmuseum for kulturminner som er fredet i henhold til Kulturminneloven.
- [17] Lexow 1952 s 97
- [18] A. Eriksen 2009, s 58
- [19] Nielssen 2007, 4
- [20] Hamre 2008, s 142
- [21] Lexow 1952 s 97
- [22] Skolens navn i 1843 var Det Norske Missionssselskabs skole, kortform: «Missionskolen».
- [23] Lexow 1952, s 98
- [24] A. Eriksen 2009, s. 58 ff, Pedersen 2008, s. 29-35
- [25] <http://www.museumstavanger.no/museene/stavanger-museum/historikk/avdeling-for-kulturhistorie/>. Lastet ned 01.04.2013
- [26] Austbø 1999, s 41
- [27] Lexow 1952 s. 100.
- [28] E. Eriksen 1968, s 129
- [29] Beskrivelse av de naturhistoriske samlingene i Plan for samlingsforvaltning 2013-2014, Museum Stavanger 2012
- [30] Henningsen 1968, s 82
- [31] www.mil.no
- [32] Fortegnelse over Klincks samling, Marinemuseet
- [33] <http://forsvaretsmuseer.no/Marinemuseet/Gjenstandene/Etnografika>. Lastet ned 30.01.2013.
- [34] Kolltveit 1989, Pettersen 1995
- [35] I 2012 skiftet museet navn fra Stavanger Sjøfartsmuseum til Stavanger maritime museum
- [36] Årsberetning Stavanger Sjøfartsmuseum 1927
- [37] Austbø, 1999 s 46
- [38] E. Eriksen, 1966.
- [39] Katalog Stavanger Sjøfartsmuseum 1928
- [40] Rudolph 1985, s 86-87
- [41] Nyrud 2009

SUMMARY:

SAILORS' SOUVENIRS OR SOUVENIRS OF SAILORS? – A HISTORY OF MUSEUM OBJECTS.

Sailors' souvenirs are well-known objects found in the museums of maritime nations. Some of these challenge the understanding that our museums have of themselves, precisely because they have such a long history as museum objects. These collections belong to the scientific ideals of the past, but may today easily be regarded as curiosities with little scientific value. The theoretical basis for this argument is the definition of the museum as an institution, which at its most basic level is not concerned with objects as such, but with representation, interpretation and display. In comparing the ethnological collection of Stavanger Museum (collected c. 1877–1910) and the collection of sailors' souvenirs in Stavanger Maritime Museum (collected c. 1926–1950), more or less identical objects are found. Both collections reflect the “discovery culture” of the 19th century, and the interest in foreign cultures and peoples. However, the scientific ideals differ considerably. Within ca. 50 years, sailors' souvenirs went from representing the world's heterogeneity, to a means of illustrating the role of maritime trade and national pride. To meet this challenge, a new understanding of these objects is required. The article includes a catalog of 55 museum objects known as sailors' souvenirs.

Katalog over Stavanger maritime museums sjømannssuvenirer

Utarbeidet av Kate Newland

Identifikasjonsnr: ST-S.01421
 Betegnelse: Beholder
 Presisert betegnelse: Bronsekrukke
 Giver/siste eier: Kofoed Pettersen, P.
 Produksjonssted: Kina
 Datering: Produksjon: 1925
 Emneord: Beholder, pyntegjenstand, sjømannssuvenir
 Mål: Bredde 14,5 cm, høyde 14,5 cm
 Materiale: Bronse
 Andre opplysninger: Produksjonssted er oppgitt som India på det originale gjenstandskortet. Opphavsland er trolig Kina.

Identifikasjonsnr: ST-S.01422-A og ST-S.01422-B
 Betegnelse: Pyntegjenstand
 Presisert betegnelse: Elefant
 Giver/siste eier: Kofoed Pettersen, P.
 Datering: Aksejon: etter 1926
 Emneord: Pyntegjenstander, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 645.5 - Udefinert
 Mål: Høyde 25 cm, lengde 27 cm
 Materiale: Tre

Identifikasjonsnr: ST-S.01423-02
 Betegnelse: Stativ
 Giver/siste eier: Kofoed Pettersen, P.
 Datering: Aksejon: etter 1926
 Emneord: Pyntegjenstand, sjømannssuvenir, stativ
 Klassifisering: UDK 645.5 - Udefinert
 Mål: Bredde 12 cm, lengde 23 cm
 Materiale: Tre

Identifikasjonsnr: ST-S.02774
 Betegnelse: Servise
 Presisert betegnelse: Krus
 Giver/siste eier: Olsen, Ole Ingebredt
 Emneord: Husholdningsartikkel, servise, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 642.72 - Udefinert
 Mål: Bredde 14 cm, høyde 10 cm
 Materiale: Stentøy

Identifikasjonsnr: ST-S.04314-A
 Betegnelse: Lampefot
 Presisert betegnelse: Lampefot
 Datering: Aksejon:
 Emneord: Lampefot, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 749.2 - Lysestaker - kunsthåndverk
 Mål: Bredde 11,5 cm, høyde 36,2 cm
 Materiale: Tre
 Teknikk: Utskåret

Identifikasjonsnr: ST-S.04314-B
 Betegnelse: Lampefot
 Presisert betegnelse: Lampefot
 Emneord: Lampefot, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 749.2 - Lysestaker - kunsthåndverk
 Mål: Bredde 12 cm, høyde 41 cm
 Materiale: Tre
 Teknikk: Utskåret

Identifikasjonsnr: ST-S.04322-A og ST-S.04322-B
 Betegnelse: Lodd
 Presisert betegnelse: Vektlodd
 Giver/siste eier: Joa, Rudolf
 Produksjonssted: Vietnam
 Datering: Produksjon: 1928 - 1928 (kjøpt av giver/siste eier)
 Emneord: Mål og vekt, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 389 - Meterologi. Mål og vekt.
 Mål: Diameter 2,5 cm, høyde 4,2 cm, og diameter 1,9 cm, høyde 2,8 cm
 Materiale: Bronse
 Andre opplysninger: Kjøpt av en skraphandler i Saigon 1928 av Rudolf Joa, som da var andremaskinist på D/S Pronto av Haugesund.

Identifikasjonsnr: ST-S.04344
 Betegnelse: Skål
 Presisert betegnelse: Serveringsskål
 Giver/siste eier: Espeland, Ottar
 Datering: Aksejon: 1975
 Emneord: Bordstell, keramikk, servering, servise, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 642.72 - Udefinert
 Mål: Diameter: 28,5 cm, høyde: 10 cm
 Materiale: Stentøy

Identifikasjonsnr: ST-S.04735
 Betegnelse: Pyntegjenstand
 Presisert betegnelse: Fisk
 Giver/siste eier: Knudsen, Mette Eskeland
 Datering: Aksejon: 1940
 Emneord: Pyntegjenstand, sjømannssuvenir
 Klassifisering: UDK 645.5 - Udefinert
 Mål: Bredde 6,2 cm, høyde 9 cm, lengde 20,7 cm
 Materiale: Horn eller bein
 Andre opplysninger: Forært kapt. Ole Eskeland og fru Mette Eskeland av en norsk kaptein.

Identifikasjonsnr: ST-S.05027
 Betegnelse: Askebeger
 Presisert betegnelse: Askebeger, suvenir
 Produsent: Royal Wintonia, Grimwades, Stoke on Trent
 Giver/siste eier: Lund, Ellen og Aksel
 Datering: Produksjon 1911
 Emneord: Askebeger, sjømannssuvenir
 Mål: Bredde 10,1 cm, dybde 10,2 cm
 Materiale: Porselen

Identifikasjonsnr:	ST-S.05031-A og ST-S.05031-B	Identifikasjonsnr:	ST-S.07114
Betegnelse:	Pyntegjenstand	Betegnelse:	Flaske
Alternativ betegnelse:	Staffordshire Dog, engelsk slang: Wally Dug, sjømannssuvenir	Presisert betegnelse:	Pynteflaske
Presisert betegnelse:	Porselenshund	Datering:	Aksesjon: Etter 1926
Giver/siste eier:	Lund, Ellen og Axel	Emneord:	Flaske, pyntegjenstand, sjømannssuvenir
Datering:	Aksesjon: 1970-årene	Mål:	Diameter: 8 cm, høyde: 28,2 cm
Emneord:	Porselen, pyntegjenstand, sjømannssuvenir	Materiale:	Glass, sand
Klassifikasjon:	UDK 645.5 - Udefinert	Identifikasjonsnr:	ST-S.07138
Mål:	Bredde 19 cm, høyde 24,5 cm	Betegnelse:	Redskap
Materiale:	Porselen	Presisert betegnelse:	Spatel
Identifikasjonsnr:	ST-S.05032	Giver/siste eier:	Kofoed Pettersen, P.
Betegnelse:	Kopp	Datering:	Aksesjon: Etter 1926
Presisert betegnelse:	Kopp	Emneord:	Redskap, sjømannssuvenir
Giver/siste eier:	Pedersen, Halvard N.	Mål:	Bredde 2 cm, lengde 9,3 cm
Datering aksjesjon:	1936	Materiale:	Messing
Emneord:	Drikkestell, sjømannssuvenir	Identifikasjonsnr:	ST-S.07158-A
Klassifikasjon:	UDK 642.72 - Udefinert	Betegnelse:	Bast
Mål:	Diameter 11,8 cm, høyde 8,7 cm	Presisert betegnelse:	Bastrull
Materiale:	Porselen	Tidligere eier:	Kaptein Rasmussen og hustru
Andre opplysninger:	Påmalt bilde av "Sir Robert Peel". Erkjentlighetsgave til kaptein C.H. Pedersen fra en engelsk forretningsforbindelse. Tilhørende ramme med plass til koppen.	Giver/siste eier:	Kaptein Johnsen
Identifikasjonsnr:	ST-S 05796	Datering:	Aksesjon: 1930. Produksjon: trolig 1890-årene
Betegnelse:	Tang fra Sargassohavet	Emneord:	Etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
Emneord:	Sjømannssuvenir	Mål:	Diameter 9 cm, lengde 43 cm
Presisert betegnelse:	Sjømannssuvenir	Materiale:	Bast, tau
Datering:	Aksesjon: 1970-årene	Identifikasjonsnr:	ST-S.07158-B
Emneord:	Sjømannssuvenir	Betegnelse:	Hodeplagg
Mål:	Høyde: 30 cm	Presisert betegnelse:	Hettelue
Materiale:	Tang og glass	Tidligere eier :	Kaptein Rasmussen og hustru
Identifikasjonsnr:	ST-S.05581-01 og ST-S.05581-02	Giver/siste eier:	Kaptein Johnsen
Betegnelse:	Beger med rørepinne	Datering:	Aksesjon: 1930. Produksjon: trolig 1890-årene
Emneord:	Kalebass, Sjømannssuvenir	Emneord:	Etnografisk gjenstand, klesplagg, sjømannssuvenir
Presisert betegnelse:	Beger, kalebass	Mål:	Bredde, 25 cm, lengde 33 cm
Emneord:	Beholder, drikkestell, sjømannssuvenir	Materiale:	Siv
Mål:	Beger: høyde 8 cm, rørepinne: lengde 15,5 cm	Teknikk:	Flettet
Materiale:	Kalebass – flaskegresskar og metall	Identifikasjonsnr:	ST-S.07158-C
Identifikasjonsnr:	ST-S.05582-A og ST-S.05582-C	Betegnelse:	Vifte
Betegnelse:	Smykke	Presisert betegnelse:	Vifte
Presisert betegnelse:	Kapkap	Tidligere eier :	Kaptein Rasmussen og hustru
Giver/siste eier:	Johnsen	Giver/siste eier:	Kaptein Johnsen
Datering:	Aksesjon: 1930. Produksjon: 1850 - 1930 (Antatt.)	Datering:	Aksesjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
Emneord:	Sjømannssuvenir, smykke	Emneord:	Etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
Mål:	Diameter 135 mm, 68 mm	Mål:	Bredde 31,5 cm, lengde 41 cm
Materiale:	Skjell, skilpaddeskall, tauverk	Materiale:	Palmeblad, tau
Identifikasjonsnr:	ST-S.05769-01 og ST-S.05769-02	Identifikasjonsnr:	ST-S.07158-D
Betegnelse:	Skrin	Betegnelse:	Veske
Presisert betegnelse:	Pynteskrin	Presisert betegnelse:	Stråveske
Emneord:	Sjømannssuvenir, skrin med lokk	Giver/siste eier:	Kaptein Johnsen
Klassifikasjon:	UDK 645.5 – Udefinert	Tidligere eier:	Kaptein Rasmussen og hustru
Datering:	Aksesjon: Etter 1926	Datering:	Aksesjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
Mål:	Skrin: Diameter 9,5 cm og høyde 5,5 cm,	Emneord:	Etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
diameter lokk: 9,5 cm		Mål:	Bredde, 125 mm, lengde: 222 mm
Materiale:	Keramikk og glass	Materiale:	Gressfiber
		Teknikk:	Flettet chequer metode

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-E
 Betegnelse: Bast
 Presisert betegnelse: Bast
 Tidligere eier : Kaptein Rasmussen og hustru
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Emneord: Etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
 Mål: Lengde 255 cm
 Materiale: Bast, tau

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-F og ST-S.07158-G
 Betegnelse: Korall
 Presisert betegnelse: Sjøvifte - Goregonian flabellum
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Tidligere eier : Kaptein Rasmussen og hustru
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Emneord: Sjømannssuvenir, zoologisk gjenstand
 Mål: Bredde 36 cm, høyde 46 cm
 Materiale: Korall

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-J
 Alternativ betegnelse: Sjømannssuvenir
 Presisert betegnelse: Kam
 Tidligere eier : Kaptein Rasmussen og hustru
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Emneord: Etnografisk gjenstand, hårpynt, sjømannssuvenir
 Mål: Bredde 88 mm, lengde 350 mm
 Materiale: Tre, Plantefiber
 Andre opplysninger: Tidlige protokollført som vifte.

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-K
 Presisert betegnelse: Beholder, kalebass
 Tidligere eier : Kaptein Rasmussen og hustru
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Emneord: Beholder, drikkestell, etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
 Mål: Diameter 8 cm, høyde 12 cm
 Materiale: Flaskegresskar, kork

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-L
 Betegnelse: Beholder, kalebass
 Tidligere eier: Kaptein Rasmussen og hustru
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Emneord: Beholder, etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
 Mål: Diameter 110 mm, høyde 75 mm
 Materiale: Flaskegresskar, tau

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-M
 Betegnelse: Beholder, kalebass
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Tidligere eier : Kaptein Rasmussen og hustru
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Emneord: Beholder, etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir
 Mål: Diameter 8 cm, høyde 14 cm
 Materiale: Flaskegresskar

Identifikasjonsnr: ST-S.07158-N
 Betegnelse: Beholder, kalebass
 Tidligere eier : Kaptein Rasmussen og hustru
 Datering: Aksejjon: 1930.
 Giver/siste eier: Kaptein Johnsen
 Datering: Aksejjon: 1927. Produksjon: trolig 1890-årene
 Mål: Diameter 14 cm, høyde 24 cm
 Materiale: Flaskegresskar

Identifikasjonsnr: ST-S.07161
 Betegnelse: Veske
 Presisert betegnelse: Skulderveske
 Giver/siste eier: Dahlberg, Frida
 Produksjonssted: Sierra Leone: Vest-Afrika
 Datering: Aksejjon 1993
 Emneord: Sjømannssuvenir, veske
 Klassifikasjon: UDK 688.3 - Udefinert
 Historikk: Vesken er laget av innfødte i Vest-Afrika og var en gave fra "Krooboy's" til telegrafist Frida Dahlberg, som jobbet ombord på M/S "Høegh Ariane" ca 1950-1960. "Krooboy's" var betegnelsen på medlemmer av Kroostammen som jobbet med laste-, losse- og vedlikeholdsarbeide ombord på skip. De ble tatt ombord i skipet i Freetown i Sierra Leone på sydgående tur og var med langs kysten. De bodde på fordekket i lufekfelt og ble satt i land igjen i Freetown på nordgående.
 Mål: Høyde 22 cm, lengde 30 cm
 Materiale: Slangeskinn, bomull, lær
 Teknikk: Sydd sammen med lær

Identifikasjonsnr: ST-S.07163-01 og ST-S.07163-02
 Betegnelse: Sko
 Presisert betegnelse: Tøfler
 Giver/siste eier: Frida Dahlberg
 Produksjonssted: Sierra Leone
 Datering: Produksjon 1960, aksejjon 1993
 Emneord: Etnografisk gjenstand, sjømannssuvenir, sko, skotøy, tøfler
 Klassifikasjon: UDK 685.341 - Udefinert
 Historikk: Samme som ST-S.07161.
 Materiale: Ull, bomull, lær

Identifikasjonsnr: ST-S.07245
 Presisert betegnelse: Utskåret pyntegjenstand
 Emneord: Pyntegjenstand, sjømannssuvenir
 Datering: Etter 1926
 Klassifikasjon: UDK 645.5 - Udefinert
 Mål: Diameter 7 cm, høyde 20,5 cm
 Materiale: Tre

Identifikasjonsnr: ST-S.07246
 Betegnelse: Beholder
 Presisert betegnelse: Skinnholder m/skinnsnor
 Datering: Etter 1926
 Emneord: Beholder, sjømannssuvenir
 Mål: Bredde 9 cm, dybde 8 cm
 Materiale: Skinn

Identifikasjonsnr: ST-S.07247
Betegnelse: Brett
Presisert betegnelse: Serveringsbrett
Datering: Etter 1926
Giver/siste eier: Kofoed Pettersen, P.
Emneord: Husholdningsartikkel, servering, sjømanns-
suvenir
Klassifikasjon: UDK 641.51.06 - Udefinert
Mål: Bredder 35 cm, dybde 60 cm
Materiale: Tre
Andre opplysninger: Brettet er laget av et mørkt treslag. Funnet i
magasinet uten museumsnummer.
Trolig gave fra Kofoed Petersen.

Identifikasjonsnr: ST-S.07265-01
Betegnelse: Veske
Presisert betegnelse: Håndveske
Datering: Ukjent
Emneord: Sjømannssuvenir, veske
Klassifikasjon: UDK 688.3 - Udefinert
Mål: Høyde 12,5 cm, lengde 26,5 cm
Materiale: Skinn, lær
Teknikk: Sydd sammen med lær

Identifikasjonsnr: ST-S.07265-02
Betegnelse: Skrin
Presisert betegnelse: Pynteskrin
Datering: Ukjent
Emneord: Beholder, pynteskrin, sjømannssuvenir, skrin
Klassifikasjon: UDK 688.3 - Udefinert
Mål: Diameter 10 cm, høyde 7,5 cm
Materiale: Skinn